

تورک بوروی

1: 1322, 24, 24, 1: 1

تورک بوروی فائده سنه چالشیر
اونیش کونده بر جیقار

قارامزىن سز بر آلمانيا ، بر روسيه تشكيل ايده بيليردي ! بر قومي گنديسسه
طايتمديران او قومك يتيشديرمش اولديني اذبا ، شعرا ، ارباب فيكر وذكادر .
بونلر هر قومك آينه رونا سيدر ! بونلر دركه اقوامك امللريني ، غايه خياللريني ،
حاصلى ايده آللريني تعين ايدر وقواى ماديه ومعنويه لريني معين بر مجرايه سوق
ايتمكه قوملرى نقطه مقدارلارينه دوغرو سوروكلرلر !

عجبا تورك قومي ايچونده شوقدر تمامدى ايدن دوره انفراق واشتقاق
ومحيطه اسارت آرتق يتيدى ؟ آرتق يكي بردوره باشليورمى ؟ شوسؤاللرك
جوابى كله جك مقاله ده ويريرز .

احمد آغايف

تاريخ و آثار عتيقه

مورخ لئون قاهون ومعلم بارتولده كوره

چنكيز خان [*]

باشلامده ارگه

افنديلر ،

عثمانلى دولته بك چوق ضررى طوقومش ناپوليونه ، الكزياده شهرتى
عثمانلى توركلرينه غلبه لرى ايله قازانمش قاترينه يه ، تاريخلر يمزده ، هيچ
چكنمه دن ، هيچ صيقلمه دن « بويوك » ديورزده ، تيوردن ، چنكيزدن بحث
ايده جك اولونجه ، اسملريني تحقير جي برصفتله چقلشديرمه دن ، بردرلو تلفظ
ايده ميورزا .. چنكيزه فرسارك طاقديني فتنه انكيز تيموره بيلمم كيملرك اويدورديني
برشور و صفلى ، اسانمزده ، اوبويوك اسملرك متهمى كى كلير ! .. چنكيزك
[*] آق چوره اوغلي يوسف بك طرفندق تورك درنكنده ويريلش برقونفهرانسدره .

قوباردینی فتنه ، مثلاً اسکندر «کبیر» ککندن دها زیاده میدر ؟ تیمورک دو کدیکی قان ، فرضاً «بویوک» رامسه سککندن دها فضله میدر ؟ اوتنه دبری ، بویوک ، کبیر مخترقی عنوانلری قازانان فاتحلرک ممتاز سجهلری کنیش اولسکلر ضبط ایتک و بونک ایچونده چوق محاربهلر ایدوب چوق قان دوکک اولدینی حالد، چنکیز و تیموره بویوکک اسناد ایتدیرمه ین ، اولری متصل کندی ملتداشارینک حقارتلرینه معروض قیلان علت عجبانه در ؟..

تورک خانلرینک هپسی ، وحشی اردولرک قورقوج باشوغلرندمی عبارت ایدیلر ؟ تورک اردولرینک کچککاری یرلرده ، فی الواقع ، اوت بیتیمه جک کبی خرابه لر می قالوردی ؟ تورک دماغارنده مدنیت حسنک ، عمران آرزوسنک زره می ، تورک لک عمللرنده انسانیت محبتک ، سعادت بشریه املنک نشانه می یوقیدی ؟ حاصلی تورک استیلالری وحشی انسان سیلارینک طبعی طاشمه سندنمی عبارتندی ؟

خیر ، افندیلر ، بیک دفعه خیر ! کندی بویوکلری می متادیا تحقیر وتلعین ایده کله مزک سبی ، اولرک حقیقه تحقیر وتلعینه مستحق اولملرندن دکل ، اصلاً دکل ؛ آنجق اولری باشقه لرینک کوزیله کورمه مزدن ، باشقه لرینک بینیه آکلاما مزدن در . یاقین زمانلره قدر ، تورک لری ، تورک لک آطلی (فرانسزلردن آلوب آتیلا دیدیکمز آطلی خان) ، چنکیز و تیمورلری بزه اوکره نلر ، اکثریتله اورته شرقک فرسلری و یافرسلشمش لری اولمشدر . بز ، عثمانلی تورک لری ، بوکون بیله ، اوفرس و یافرسلشمش مورخلرک ایزنجه کیده رک ، بویوک بابالری می تحقیردن لذت آلیورز ! نامق کال مرحومک ، عبدالرحمن شرف بکک تاریخ ویا تاریخ می کتابلری خاطره کتیریکنز ... فرس و عرب مدینتلری تأثیرینه قاپلمش تورک لر ، بابالری ، قارده لری ، احوالی ، افعالی ، بیانیجیلرک ، دشمنلرک تلقیناتی آلتیده محاکمه ایتشلر و دوغروندن دوغرویه احوال و افعالی تدقیق ایده رک ، بیانیجیلرک تلقیناتی تنقیده و بصورتله حقایق و قایعی مشاهده می موفق اولاماشلردر . ایشته افندیلر ، چنکیزه فتنه انکیز ، تیموره پرشور دیدیرتن ، اترکی بیادرا ککک ، تاتاری خونخوارلق ایله وصف ایتدیرن سبب بودر ...

بن ، کندیمز ، قومز ، عرقز ، یانجیلرک کوزیمز طاقیدینی کوزلکله
باقیورز . اکر تورکاری ، تورکلرک ماضینی اولدینی کبی کورمک ایسترسهک ،
یانجیلرک طاقیدینی کوزلکی قیروب آتهرق ، وقایعه ، اوز تورک کوزیمزله
باقالیز ؛ یعنی بابالریمیزک براقیدینی اثر و وثیقهلری بالذات تدقیق ایله اوکا کوره
بر حکم زیریمه چالیشملی بز .

بن ، افندیلر ، برغنته جیم ؛ شیمدیجک توصیه ایتدیکم اوصولی ، آنجق
برمورخ تعقیب ایده بیلور . ایکی ، اوچ قونفهرانسه سیغیشدیرمق ایستدیکم
چنکیز خان تاریخچه سی ، توصیه ایتدیکم اصول دائره سند تالیف ایدیلش
دکلدر . بن ، قونفهرانسمی حاضرلامق ایچون ، یالکیز ایکی مأخذه مراجعت
ایتدم ؛ مأخذلریمک ایکسی ده تورک دکلدر . برنجیسی ، آرتق اسمی عثمانلیلره
اییدن ای یه طانیلمش اولان مورخ لئون قاهونک « آسیا تاریخنه مدخل »
نام اثری [۱] ؛ ایکنجیسی ، پترسبورغ دارالفنونی معلملرندن پروفیسور بارتولد
مذکور دارالفنونده ویردیکی « چنکیزخان ایمپراطورلغنک صورت تشکیلی » [۲]
عنوانلی درس در . مأخذلریمک بویله یک محدود اولماسندن دولاییدرک قونفهرانسمه
« مورخ لئون قاهون و معلم بارتولد کوره » قیدینی قویمه یه لزوم کوردم .

افندیلر ، بیلورسکیزکه غرب مورخلرینک برقسیمی تاریخی وقعه لری یالکیز
حقیقی آرایوب بولمق مقصدیه تدقیق ایدرلر ؛ سیاسی ، دینی ، ملی ، اجتماعی
برغایه خدمت آرزوسیه وقایعی تخریفه قالدیشمزلر ، اکر تقدیرمده یا کلیورسمه ،
معلم بارتولد ، صرف حقیقت آرایان مورخلردندر . موسیو قاهونه کلتجه ،
اونده چنکیزه ، تورکلره حسی برطرفدارلق حس اولنه بیلور . لکن قاهونک
تورکاره محبتی ، بوکونه قدردماغ و حسمزی زهرله ین مورخلرک تورک دشمنلغنه
قارشى هیچدر . بونکله برابر ، بن ، تورک اوغلی تورک ، هر درلو طرفدارلق

[۱] Introduction à l'Histoire de l'Asie.—Léon Cahun. Paris, A. Colin 1896.

[۲] Obrazovanie impérii Tchenghiz Hana.—V. Bartold. Z. V. otd. Imp. Rouss. Arch. Ob. T. X. 1896 — S. Petersburg. Acad. Naouk. 1898.

اسنادلاردن مصون قالق ایچون ، موسیو قاهونک وئاقله مؤید اولمایان ادعا
و تصدیقلری قبول ایتمدم ...

بارتولد درسنده ، قاهون کتایبده ، برخیلی مأخذ کوسترییورلر . بارتولدک
مأخذلری شونلردر :

(۱) مونغول عنعنات رسمیه سی . -- بو عننه « آلتون دپتر » دنیلن برائده
مونغولجه محرردی ؛ آلتون دپتر مع التأسف بوکون میدانده یوقدر ، فقط
اوندن آلتهرق ، ایران و چینده تألیف اولمش ایکی رسمیه مونغول تاریخی
واردر که بونلرک برنجیسی راشدالدینک فارسی « مجموعه تواریخی » دیکری ایسه
چینجه « یوان - شی » یعنی « یوانک ایام سلطنتی تاریخی » در . بارتولد ، عنعنات
رسمیه نی بواکی اثردن اوکره نمشدر .

(۲) اون اوچنجی عصر میلادی یه عائد مونغول حکایه لری . -- بو حکایه لر
چینده ، ۱۴ نجی عصر میلادیده ، « یوان - چاو - سی - شی » (مین سلاله سنک
تاریخ خفیه سی) عنوانیه نشر اولمشدر .

(۳) چنکیزخانک چینلی معاصری « مهن - خون » ک حکایاتی . -- بواثر
معلم واسیلیف طرفندن روسجه یه ترجمه اولومشدر .

(۴) چنکیزخانک مسلمان معاصرلرینک روایاتی ؛ علی الخصوص فرس
مورخانلاردن جزجانی نک « طبقات ناصری » سنده جمع ایتدیکی روایات که
راوهرتی طرفندن انکلیزجه یه ترجمه اولومشدر . [۱]

قاهونک کتایبده چنکیزخانک تاریخنه عائد مأخذلر شونلردر :

(۱) خیوه خانلاردن ابوالغازی بهادر خانک تورکجه یازیش « شجره
تورکی » سی .

(۲) بارتولدک ذکر ایتدیکی چینجه « یوان - شی » . -- بواثر برتشنایدر
طرفندن ، اختصار اولتهرق ، انکلیزجه یه ترجمه اولومشدر . [۲]

[۱] Raverty, Tabakat-i-Nasiri.

[۲] Bretschneider, Notice of the medieval Geography of central Asia.

۳) مونغولجه یازیش « آیسین - غورونی - سودوریچی » - بو اثر هارله طرفدن فرانسز دیلینه ترجمه اولونمشدر. [۱]

۴) مسلمان مورخلرندن نساوی وجویی. (قاهون بو ایکی مورخدن بر چوق اقباساتده بولندیخی حالده، اثرلرینک اسملرینی ویرمیور.)

۵) سانان - سه تسهن. - چنکیز سالاسنه منسوب پرنس سانان - سه تسهن طرفدن طوبلانمش ملی عنعنات مجموعه سیدر.

۶) رادلوف و طومسنک کول ته کین یازیلرینه متعلق اثرلری. [۲] - بارنولده بوانرلردن استفاده اتمشدر.

افندیلر، چنکیز خانک تاریخی آزیحق تفصیل ایله نقل و حکایه ایتمک ایسته نیلورسه، بوکا لاقلا، اون، اون ایکی ساعتک برصره قونفرانسلا، تخصیص اولونمق لازمکلور. بن ایسه، مبحثی اوچ، نهایت درت ساعته صیفدیرمق مجبوریتندیم. بناء علیه، چنکیزک حیات و فعالیتندن آنجق برقاج صفحه کوس-ترمکه اکتفا ایدم جکم. او صفحه لر، تعبیر دیکرله قونفرانسک پروغرامی ایشته شودر:

- ۱، تیموچینک ظهوری: - ۲، تیموچینک قبیله لری برلشدیرمه سی. -
 - ۳، تیموچینک چنکیز خان اولیشی. - ۴، چنکیز خانک غربه تعرضی. -
 - ۵، دنیانک اک بویوک ایمراطورلنی. - ۶، تشکیلات ملکیه، یساق و طوره. - ۷، تشکیلات عسکریه، جبه و سوبوتای. - ۸، چنکیزک وفاتی، طبیعتی، استبدادی. - ۹، چنکیز ایمراطورلنک تقسیم و انقراض اسبابی.
- ایشته افندیلر، پروغرامیزی ده سوبله دم، شسمدی آرتق اصل موضوعه کچه یاورز.

[۱] Harlez, Le Livre de l' Histoire de l'Enceinte Dorée.

[۲] Radloff, Di alttürkischen Inschriften der Mongolei. Thomsen, Inscriptions de l' Orkhon.

تېمورلېك څرگندول

افنديار ،

بويوك آسياده ، طاغيلد قارى ساحه غايت كنښ ، فقط كچيرديكارى عمر
 پك قيصه ، درت ايمپراطورلىق قورولمىشدر . بونلردن برنجيسى ، نارينه
 هونديه اوڭ براقان توركار ، هجرتدن طقوز عصر قبراوول وجوده كچيرمىشدر .
 ايكنجيسى ، يديجي قرن هجري ابتدا لرنده تحدىد ايدن مونغول - تورك
 ايمپراطورلىق در . نهايت دردننجيسى ، آقساق - تيمورك ، طقوزنجي عصر هجري
 باشنده قوردى ، تيمورك ايمپراطورلىق در [۱] . بو ايمپراطورلقلردن ايكى
 اولدى ، كوچه تورك قوملى ايله ، اكثريا اولرك ترضالرينه اوغراقمده
 اولان اوتوراق جمعيتلرك برلشمه لرندن تكون ايتمىشدى . بويك اسكى خاقانلقلرك
 حدودى ، بويكون صحىح اوله رق تعين ايتك امكان خارجنده در . يالكز ،
 تورك ايمپراطورلقلك پايتختى اورخون نهري حوضه سنده اولدىنى تحققاتمىشدر .
 مونغول - تورك ايمپراطورلىق ، ابتدا مونغولستانك شاننده ياشايان ، مونغول ،
 تورك ، تاتارقوم وقيله لىنى طوپلايوب برلشدرمش ، صوكره آسياده كى متمدن
 اولكلرك هپسنى ضبط واستيلا ايتمش ، دها صوكره اوروپايه ده كچرك ، بو
 قطعه لك اورته سنه ، بويكونى بوهميا وموراوييه قدر يالشمىشدر ؛ مونغول ،
 تورك خاقانلىق ، تاريخك قيد ونقل ايتديكى اك كنښ بر ايمپراطورلقلدر .
 افنديار ، بويامپراطورلقلك بانيسى ، صوكره دن چنكيز خاقان عنوانى آلمش
 اولان تيموچين در . ايشته بن سزه بو تيموچينك حيات واقعاتى ، يعنى دنياك
 اك بويوك دولتى فاصل تاسيس وپنا ايتديكى ايصاح و حكايه يه چاليشه جنم .

— صوكره كلاجك —

[۱] عثمانلى - تورك ايمپراطورلىق ، بو خاقانلقلردن بعض جهتلرجه - مثلاً عمرىك ،
 اوزونلى چيختدن - فرقى اولدىنى ايجون ، بونلر آرته سنده صايىلماشدر .